

Byaplan

Svenska Studiecentralen 7/97 Tomas Lundqvist

Förord

Det växer fram en ny samhällsinvä !

Byarna eller lokalsamhällena, det vill säga nivån mellan kommunen och hushållen håller på att bli viktiga aktörer i vårt samhälle. Att byarna är aktiva är ingen nyhet, men det nya är bredden, dels i vad man sysslar med, dels rent geografiskt. Jag talar främst utgående från österbottniska erfarenheter, men jag tror de i viss mån är allmängiltiga.

En folkrörelse

Den nya kollektiva nivån som nerifrån växer fram är frivillig. Byn förfogar inte över andra resurser eller annan makt än vad byborna ger. Man kan säga att den nya nivån är en del av den så kallade tredje sektorn.

Frivilligheten medför en del

För det första betyder frivilligheten att det finns engagemang bakom rörelsen. Det finns ju varken lagstadgade uppgifter eller stora ekonomiska resurser bakom den lokala mobiliseringen. Och då blir det helt enkelt ingen rörelse om det inte finns tillräckligt många människor som tror på den och är beredda att satsa tid, energi och egna pengar på den.

För det andra blir nivån av nödtvång demokratisk. Åtminstone på längre sikt. Visst kan en klick styra en by en tid. Men om byborna inte är nöjda med vad som sker kan de enkelt protestera från sofflocket genom att stanna hemma och se på TV när byn har talko.

För det tredje blir den organisatoriskt vildvuxen. Eftersom det inte finns formella regler för vad man skall göra och hur, så gör folk som det själv vill. För de centralbyråkrater som vill ha ordning och reda i systemen är detta ett problem. Men för byborna är det en styrka. Man kan utgå från lokala resurser och traditioner och göra optimala lösningar. Det ger också utrymme för kreativitet. Detta ger samtidigt en psykologisk poäng till byborna. Det man har gjort har man gjort själv och sånt är man oftast stolt över och beredd att kämpa för.

För det fjärde blir denna nivå inte heltäckande. Om ett lokalsamhälle inte har sammanhållning eller energi eller uppmärksammar möjligheten att organisera sig så uppkommer ingen lokal mobilisering. Vi får vinnare och förlorare.

Det finns också en beaktansvärd skillnad mellan den nya lokala mobiliseringsrörelsen och de "gamla" folkrörelserna. Byarna eller lokalsamhällena har inget takorgan. Detta kan i vissa fall vara bekymmersamt till exempel när man vill få offentliga medel eller påverka på nationell nivå. Men fördelen är att kreativiteten och utrymmet att hitta skräddarsydda lösningar ökar. Människorna i lokalsamhället har full kontroll över sin egen organisation, vilket är en fördel som knappast kan underskattas.

Varför behövs lokalsamhället ?

När man beskriver varför en rörelse uppkommit och varför den behövs så beskriver man också de centrala verksamhetsmålen. Åtminstone i idealfallet. När man resonerar kring lokal utveckling kan man framföra följande tre orsaker till dess uppkomst.

1. Tomrum

Den offentliga sektorn drar in service. Post, skolor, sociala tjänster osv. försvinner på landsbygden. Samtidigt tynar den kommersiella servicen bort. Butiker och bensinmackar dras in. Det blir helt enkelt ett tomrum. Något som någon gjort och som man behöver, eller åtminstone vant sig vid, försvinner. Och när ingen annan gör det så tar lokalsamhället saken i egna händer. Många byråd har just bildats kring en dylik nedläggningskris.

2. Demokratiunderskott

Samhället blir allt krångligare och besluten, som berör vanliga människors dagliga liv, fattas allt längre bort. Ofta på en ogripbar nivå. Människan vill ta tillbaka något av kontrollen över sin egen närmiljö. Denna mobilisering av lokalsamhället balanserar ett reellt demokratiunderskott.

3. Identitet

När Europa integreras, när världen blir allt mindre, gränserna suddas ut, då känns det allt viktigare för oss människor att veta var vi hör hemma i allt detta nya stora. Den lokala identiteten blir viktigare. Och den blir viktig kanske framförallt för den som väljer att försöka ta vara på de nya internationella möjligheter som finns. Om man däremot väljer att mentalt isolera sig från allt nytt så uppstår det knappast något behov av identitetsförstärkning.

Byaplanen i den lokala utvecklingen

Trots att rörelsen växer fram nerifrån utgående från genuina lokala behov och lokal vilja, så sker framväxten naturligtvis i samverkan med det övriga samhället. Byns föreningar och företag, kommunen, organisationer och myndigheter.

Svenska studiecentralen hör till dem som inom sina verksamhetsramar bildningsarbete och arbete för de finlandssvenska organisationerna försökt stöda och uppmuntra den lokala utvecklingen. (Redan 1983 utkom den första handboken i hur man startar byråd.)

Att stöda egenaktivitet är en speciell arbetsuppgift. Utgångspunkten måste vara att man kommer med redskap och stöd då när byn behöver det. Inte att man kommer med initiativen eller ännu mindre med de färdiga förslagen. Om en organisation t.ex. en myndighet, i allra bästa välmening försöker styra och ge direktiv för lokal utveckling är det inte längre lokal utveckling. Paradoxalt nog betyder detta att ju mer myndigheter intresserar sig för lokal utveckling, desto större blir risken att man förstör det som är kärnan och kraften i lokal utveckling.

Förutsättningarna för lokal utveckling har förbättrats i och med Finlands EU-medlemskap paradoxalt nog. Ett exempel på dethär är LEADER-programmet i Österbotten som byggts upp av Svenska studiecentralen och Studieförbundet i Österbotten. LEADER har drivit på processen för lokal utveckling i och med att programmet förutsätter att byn bör ha en plan för att kunna ta del i LEADER och därmed finansiering av lokala projekt.

Tanken med byaplaneringen är att byn skall aktiveras till en diskussion om sin framtid och därmed få ett bättre grepp om den lokala utveckling och i samma process föda konkreta projektidéer.

LEADERs krav på byaplanerna är att de skall vara en viljeyttring om byns framtida utveckling samt att planen skall vara väl förankrad i byn. Däremot finns det inga krav på uppläggning eller innehåll. Byn skall vara högsta beslutande organ helt i enlighet med principen för lokal utveckling.

LEADER använder byaplanen som ett stöd. När LEADER beviljar projektbidrag till en by så ligger byaplanen som grund. Projektets mål bör vara i samklang med planens mål.

Men byaplanen bör kunna ha många andra användningsområden. Till exempel kommuner och regionala myndigheter bör kunna använda byaplanerna i sitt arbete. Men framförallt bör byaplanen bli ett instrument för byns egen verksamhet. En vision om en bättre framtid i byn och ett medel att nå dit. LEADERs mål är att 60 byar skall göra byaplan. Nu är man halvvägs, ett trettiotal byar har lämnat in planer.

De byaplaner som kommit in är mycket brokiga. Var och en har jobbat på sitt eget sätt. Men byarna är också brokiga i verkligheten. Brokigheten är inte ett problem på bynivå, möjligen är det ett problem om man vill göra sammanfattningar av byaplanerna.

Stöd för det fortsatta arbetet

Denna rapport har två funktioner. Dels hoppas vi att den skall fungera som en idébank eller handbok för de byar som ännu skriver eller skall börja skriva sin byaplan. Därför ges rapporten ut i halvtid. Dels vill vi förstås visa upp det arbete som redan gjorts i byarna.

Vi har valt att främst låta byarna tala genom rapporten. Vi har velat ge tips genom att visa upp litet av hur andra byar resonerat. Därmed hoppas vi kunna sprida goda idéer men framförallt inspirera till nya goda idéer. Rapporten skall kunna ge en bas för en djupare framtidsdiskussion i byn. Vi hoppas också att rapporten skall kunna ge vinkar om samarbetsmöjligheter byar emellan.

Lokal framtid

Att arbeta med lokal utveckling som strategi är ingen snabb process. Det krävs långsiktigt och tålmodigt arbete på alla nivåer. Lokalsamhället är den aktiva nivån men det krävs också stöd från myndigheter och organisationer på alla nivåer, kommunalt, regionalt, nationellt och t.o.m. internationellt. Det är glädjande att konstatera att den lokala nivån får en allt större förståelse i de flesta kretsar.

Det gäller nu att jobba konkret med de problem och möjligheter som dagens turbulenta situation innehåller. Men det gäller också att försöka orientera sig i en osäker framtid. Att se problemen innan de uppkommer och att bereda sig på att ta vara på de möjligheter som yppar sig i framtiden.

Men det är aldrig lätt att skapa sig en bild av framtiden. Det krävs både systematik och oordnad kreativitet. Men processen att skapa en bild av framtiden är viktig. Inte för att morgondagen kommer att se ut som vi föreställer oss i dag utan för att vi lätt blir handlingsförlamade utan visioner och mål.

Peter Backa
Planerare för Lokal Framtid

1. Inledning

Byns utvecklingsmöjligheter bygger i hög grad på samarbete. Då byns möjligheter söks förutsätter detta både att byborna kollektivt kläcker idéer och att enskilda personer för sig funderar, överväger, analyserar och kommer med förslag om vad man kan åstadkomma gemensamt. Det är klokt att utgå från att byn inte är bekant för sina invånare. Därför är det viktigt med en inventering av byn, när man gör planering för samarbete inom en by. Också vid planering i en liten by samlas överraskande mycket oväntad information och omständigheter som kan beaktas vid byaplanering.

I byaplanen från Socklot skriver byborna, *”att målsättningen är att få en generell handlingsplan över hur vi, byns invånare, vill samverka för att utveckla vår by. I det ramverk som byaplanen utgör skall rymmas de visioner, tankar och förhoppningar och även konkreta förslag som vi gemensamt omfattar”*. I Socklots byaplan visar byborna också på sin byaplans avsikt att *”inte vara en önskelista över allt vad vi kan tänkas hitta på”*, utan de har gått ett steg längre och skriver att de vill ge uttryck för ett gemensamt mål, en viljetrytning, över hur de vill att *”Socklot skall utvecklas och se ut på kort sikt, om fem år, om tio år, kanske om tjugo år.”*

I Nyby har man gjort en omfattande analyserande inledning, som kan gälla för de flesta byar i Österbotten: *”Vi kan inte undgå påverkan och konsekvenser av det som sker omkring oss, i vår närregion, nationellt och globalt, men på det lokala planet bör vi kunna utgå från att vi själva på ett demokratiskt sätt och med samhällets stöd även framledes kommer att forma vår egen bys och vår närmiljös utveckling. Den som vet vad den vill klarar sig bättre än den som inte vet, också på byanivå.”*

Byaplanerna har framställts med olika metoder och gett olika resultat. I alla byar som gjort en byaplan har man gått in i en mer eller mindre omfattande arbetsprocess, som slutligen gett en egen byaplan. I Yttermalax byaplan kan man utgående från innehållsförteckningen se hur man där har strukturerat sin byaplan:

Innehållsförteckning från Yttermalax byaplan

Karta

Inledning

1. By och befolkning

2. Kultur och historia

3. Arbetsplatser

största arbetsgivarna

arbetsplatser enligt näringsgren

4. Naturresurser

5. Bybornas åsikter

6. Framtiden

7. Handlingslinjer

8. Statistik

En tungt vägande målsättning för byaplanering är att byborna tillsammans funderar över vilka möjligheter och behov som finns i den egna byn. Den centrala frågeställningen för diskussionen kring byns möjligheter är: "Hur vill vi att vår by skall se ut i framtiden?"

2. Hur ser vår by ut idag?

Många av de byar som gjort byaplan har börjat med en inventering av sin by. De har granskat hur byn ser ut idag, vilka resurser och möjligheter som finns. De flesta har lyft fram befolkningen, boendet och näringarna i byn. De flesta nämner också föreningsliv och olika serviceformer. En del har också behandlat sin historia och natur som en viktig del av bylivet.

I Bäckbys utvecklingsplan har man sammanfattat bakgrunden för byn så här: *"Bäckby är en by i Pedersöre kommun som har i detta nu ca 180 innevånare. I byn domineras utkomstmöjligheterna av jordbruk och skogsbruk. Dessutom finns det entreprenadsverksamhet inom skogs- och jordbyggnadssektorn. Av innevånarna i Bäckby får ca 15 personer sin utkomst utanför Bäckby. Av tradition har man i Bäckby lyckats bra med gemensamma projekt via gemensamma talkon. Därför finns det en inbyggd mental beredskap för att kunna genomföra omfattande utvecklingsprojekt. Byrådsverksamheten har mycket lång tradition och har skapat en sammanhållande ryggrad genom åren."*

I byaplanen för Vallvik gör man en historisk återblick: *"Samhället Vallvik grundades i och med Voitby bys storskifte 1914-1916. Den tidens näring grundade sig i huvudsak på kreatursskötsel och småskaligt jordbruk. Hotbilden den tiden bestod av stora översvämningar varje vår (från Kyro älv). Under den tiden byggdes en unik byanda upp som är mycket livskraftig än idag."*

En del byaplaner lyfter fram något unikt i sin bys nutid eller historia. I Sidebys byaplan säger man, *"att det bästa med Sideby är den rena naturen, närheten till havet och friheten att röra sig."* Något som stämmer in på många byar i Österbotten. I Monå byaplan skriver man, *"att byn är känd för att ligga vid Monåfjärden "den vackraste i världen", som skalden omnämnt den. Monå är även känt för "Norråkers", som är författarsläktet Huldéns hemgård. Monå har ofta omnämnts i litteraturen och speciellt Evert Huldén har tagit utgångspunkt i byns liv i sin litteraturproduktion."*

2.1. Befolkning och boende

”I vår by Kortjärvi finns 127 invånare i 46 hushåll. Av invånarna är 45 procent yrkesverksamma, två procent är arbetslösa, 30 procent barn och ungdom och 23 procent pensionärer (1.1.1997). Invånarantalet har länge varit på samma nivå. Flere unga familjer har byggt gårdar de senaste åren.”

”Kovjoki är den by inom Nykarleby stad som de senaste åren vuxit mest procentuellt sett. Från 1986 och 1988 personer har bybornas antal vuxit till 245 stycken 1995. Av byborna är det endast knappt tre procent som har finska som modersmål, vilket gör att det mesta som händer i byn sker på svenska.”

”Bergö är en skärgårdsby i Malax kommun. Fram till kommunsammanslagningen 1973 var Bergö en självständig kommun. Arealen är 4500 ha. Byn har totalt 557 invånare. (Invånarna fördelar sig enligt följande tabell.)

0-6 år =45

7-12 år =40

13-15 år =16

16-19 år =29

20-64 år =281

65- år =146

”Befolkningsutvecklingen i Socklot har varit gynnsam under en längre tid och har allt sedan 1970-talet uppvisat en svagt stigande trend. Vid utgången av 1996 hade byn 466 invånare, fördelade enligt nedanstående tabell. Ökningen från 1990 är 16 personer.

	1996		
	män	kvinnor	M+K
0-6 år	35	21	62
7-17 år	49	40	81
18-64 år	127	110	242
över 65 år	33	51	65
Totalt	244	222	450

I Långö byaplan har man även noterat flyttningsrörelser, återflyttade och nyinflyttade. Dessutom har man noga analyserat hur många personer och hushåll det finns i olika gårdsgrupper, vilket gett en mycket detaljerad bild av Långöbornas boende.

Speciellt för Långöplanens analys och visioner om framtiden är att man område för område sett på dagens situation och sedan formulerat en vision om det framtida Långö inom samma sektor. När det gäller boende och bostadsbyggande söker och presenterar Långöplanen sina svar utgående från ett antal frågeställningar:

Frågeställningar

- Vilka är vi som bor här? Vem kommer att bo här?
- Hur många är vi? Hur många blir vi?
- Var bor vi nu? Var kommer vi att bo?
- Hur bor vi nu? Hur kommer vi att bo?

Karleby stad har gått ut till byarna för att låta dem beskriva det aktuella dagsläget i byn och formulera byns framtidsvisioner under år 1996. Långö Byagille utarbetade därför en omfattande byaplan som underlag för generalplaneringen, men också som strategi- och utvecklingsprogram för Långö by.

I Långöplanen kan man läsa: ”Karleby stad har deklarerat att man med generalplanen i första hand vill reglera bostadsbyggandet och markanvändningen. Man utgår från det som finns och strävar efter en

utveckling och tillväxt som endast fyller det omedelbara behovet för de som nu bor i byn. Med andra ord ingen inflyttning eller kännbara strukturella förändringar. Vill byborna det samma?"

Vilka är vi som bor här?

I DAG:

"Livstidsboende": 68 % Återinflyttade: 2,5 % Nyinflyttade: 29,5 %

OM 20 ÅR:

"Livstidsboende": 68 % Återinflyttade: 4 % Nyinflyttade: 29,5 %

Uppskattade antal personer

i dag	år 2015
Hur många är vi? 491	Hur många blir vi? 720

Hur bor vi nu? Hur kommer vi att bo?

Vi räknar med antalet hushåll i dag och placerar in dem i olika typer av boende och vi gör en uppskattning av hur hushållen kommer att bo om ca tjugo år 2015.

Antal hushåll	I DAG	ÅR 2015
BOSTAD PÅ JORDBRUKSLÄGENHET I DRIFT	8	8
BOSTAD PÅ ICKE VERKSAM JORDBRUKSLÄGENHET	38	38
FRÅN JORDBRUKSLÄGENHET UTBRUTEN BOSTAD	93	169
HUS BYGGT SOM ENFAMILJS EGNAHEM SHUS	34	61
HUS BYGGT SOM PARHUS ELLER FLERFAMILJSHUS	5	15
HUS BYGGT SOM SOMMARSTUGA	4	8
BOSTAD I SAMBAND MED FÖRETAGSFÄSTIGHET	1	----
RADHUS	----	----
VÄNINGSHUS	----	----
ANNAT		

(VAD)-----

Ovanstående tabeller åtföljs i Långöplanen av utförlig motivering och argumentering om varför man har de visioner man har om framtiden.

2.2. Näringar

Södra Vallgrund skriver under rubriken företagsamhet, hantverk och näringsstruktur i sin byaplan, "att byn är inte längre jordbruksbygd, vilket har som följd att det öppna landskapet försvinner. Det finns inga mjölkbönder kvar och endast några spannmålsodlare i liten skala. Äggproduktion, växthusodling, tillverkning av örtsalvor och hudvårdsprodukter tangerar jordbruket. En traditionell skärgårdsnäring som fiske utövas yrkesmässigt av ett fåtal.

Det finns många småföretagare inom diverse andra områden; kennel, båttillverkning, snickeri, friserssalong, syateljé, såg, åkeri, skogs- och grävmaskinsentreprenörer. Hantverkstraditionen är stark i byn. En specialitet för byn är till exempel Vallgrundströjan. Veldig många sysslar med olika slag av träslöjd. Byn har också duktiga konstnärer.

Många av invånarna pendlar till fastlandet i arbete. Det finns inte många arbetsplatser i byn (förutom lotsstationen, sjöbevakningsstationen och affären)."

I Ömossas byaplan har man noterat, "att av befolkningen hör 137 personer eller 38 procent till arbetskraften och 221 personer, 62 procent, står utanför arbetskraften. Den huvudsakliga sysselsättningen för arbetskraften är:

Löntagare	46	34 %
Jordbrukare	42	31 %
Företagare	14	10 %
Arbetslösa	35	26 %

Ömossaborna är sysselsatta i följande näringsgrenar:

	Arbetsplatser	%
Primärproduktion	45	70
Förädling	6	9
Tjänster	13	20
Sammanlagt	64	99

Ömossa är till 63 procent självförsörjande på arbetsplatser. Inom jordbruket har många av gårdarna flera olika produktionsinriktningar. Spannmål odlas för eget behov (och eventuellt för försäljning) på de flesta gårdar som har djur. Dessutom odlas spannmål på sex gårdar som inte har några husdjur. Följande husdjur och övriga odlingsväxter förekommer i området:

- Mjölkkor 9 gårdar
- Köttboskap 5 gårdar
- Svin 7 gårdar
- Höns 2 gårdar
- Får 4 gårdar
- Hästar 3 gårdar
- Bin 2 gårdar
- Strutsar, emuer, nanduer 1 gård
- Potatis 16 gårdar”

I Rejpelt byaplan har man noterat storleken på jordbruken, vilket torde ha stor betydelse i framtiden. ”I medeljordbruket i Rejpelt odlas ca 20 ha åker. Därtill finns i genomsnitt ca 30 ha skog per lägenhet.”

I Pjelas byaplan har man tagit fasta på det unika i byns näringstruktur. ”I Pjelas säger vi att växthusnäringen startade och därav antalet växthus som knappast någon annan by kan uppvisa i Finland. Detta har gjort befolkningen till småföretagare och av dessa har även en del funnit sin utkomst.”

I Vallvik har man en omfattande specialodling, med kål av olika slag, sockerbetor och växthusodling i varierande slag. Byn har även en omfattande privat företagsverksamhet med bland annat en omfattande transportaffär, lantbrukshandel, lastpallstillverkning, elinstallationsfirma samt taxi. Yrkeskunskapen inom specialodlingen är mycket hög.

2.3. Föreningslivet

De flesta byaplaner har på ett eller annat sätt inventerat föreningslivet i byn. I Sideby har man gjort en kort och koncentrerad redogörelse för föreningsverksamheten: ”Ungdomsföreningen har öppet hus kvällar för barn och ungdom, håller lokalen i skick genom talkoverksamhet, lokalen hyrs även ut. Ungdomsföreningen har fotbollscup, pilktävling, sommarmarknad, första maj nöje, rinkbandycup med mera. I Sideby finns marthaförening, Röda korset, folkhälsan med upplysningsverksamhet, simskola och hjälpverksamhet. Dessutom finns fiskargille, 4-H klubb, pensionärshemsförening, som upprätthåller pensionärshem med ca 20 lokaler, skogsvårdsförening och medborgarinstitutet har flera kurser årligen till exempel stenslipning, knyppling och gymnastik.”

I Kovjoki administreras fortfarande byns angelägenheter enligt byaordningen från 1750-talet. ”En ny ålderman väljs för ett år i taget vid byamötet den 27 december varje år.” I Kovjoki har man också mycket grundligt noterat föreningarnas verksamhet och till viss del även historia och egendom. Till exempel Kovjoki-Markby hem- och skolförening presenteras så här:

”Eftersom även lågstadieeleverna från Markby går i skola i Kovjoki är denna förening gemensam för båda byarna. Föreningen är relativt ny och startades, efter att de kommunala skoldirektionerna slopades, som en understödsförening för Kovjoki-Markby skola.

Egendom: datorer, böcker i skolans bibliotek, möbler i förskolan.

Verksamhet: Föreningen har via talko byggt lekplats, isplan och skidspår vid skolan. Medelanskaffning till verksamhet för skolans elever, basarer, sopp- och aktivitetsdagar, programtillfällen, lotterier. Lägerskola för eleverna.”

2.4. Service, trafik och infrastruktur

I Karvat byaplan gör man en kort uppräkningslista av den service som finns i byn:

- Byväg 2830 meter plus bigren 1000 meter.
- Vägbelysning på 3500 meter av vägen. Bygd på talko 1993.
- Bygård
- Ungdomsföreningens hus
- El-belyst skidspår 2,8 km
- Egen hamn och simplats
- Lekpark

I Kortjärvi bys plan skriver man under rubriken infrastruktur och service, ”att Kortjärviborna har åtta kilometer till Terjärv kyrkoby och 43 kilometer till kommuncentrum i Kronoby. Den omfattande servicen i grannkommunen Kaustby anlitas flitigt, avstånd ca fyra kilometer. De närmaste städerna är Karleby, knappt 50 kilometer, och Jakobstad drygt 60 kilometer. Till Vasa har vi 150 kilometer. Den livligt trafikerade stamväg 63 Kauhava-Ylivieska löper tvärs genom byn. Trots fartbegränsning på 60 km/h är i synnerhet den tunga trafiken genom byn problematisk.”

I Sundom, som är en stor by med 1700 personer, har man ett mångsidigt utbud av service: ”Daghem, svensk lågstadieskola, biblioteksfilial, arbis-kurser, hälsovårdspunkt och rådgivning, pensionärshem, boendeenhet för utvecklingsstörda, simstrand, idrottsplan, skidspår, slalombacke, naturstig, ungdomslokal, samlingsutrymme i Prästgården, i pensionärshemmet, i byastugan i Kronvik, i bankerna och vid Öjberget, två kyrkor, två semesterbyar, dagligvarubutik och kiosk, café, grillkiosk och hantverkarnas Sundom-hall.”

I Övermalax byaplan har man noterat den markplanering som gjorts under de senaste åren. Man nämner ”kommunens delgeneralplan” och ”för Övermalax centrum och Bjerga bostadsområde har byggnadsplaner uppgjorts”. ”Kommunens strandgeneralplan godkändes av miljöcentralen i juni 1996 och väntas träda i kraft inom kort.”

I projektplanerna för Yttermark 2001 konstaterar man med glimten i ögat, ”att regionen halkat efter när det gäller kommunikationerna och därför är det bäst att hoppa över alla mellanskeden och gå rakt på framtidens sätt att ta sig från plats till plats i Europa. Till perifera regioner som Sydösterbotten är det endast helikoptertrafik, som kommer att gälla. Därför bör Yttermark så snart som möjligt bygga ett helikopterflygfält och inleda lokaltrafik till Vasa, Björneborg och Helsingfors.”

2.5. Resurser, hotbilder och möjligheter

Byaplanerna bygger i många fall på en så kallad SWOT-analys, där man lyfter fram resurser, möjligheter och styrkor i byn och ställer dessa mot hot och svagheter. Byaplanerna handlar mycket om de resurser som finns i byarna, men även om hotbilder inför framtiden. I Nedervetil har man listat elva punkter till en hotbild:

1. De traditionella arbetsplatsernas antal inom primärnäringarna kommer att minska, hinner nya arbetsplatser skapas i motsvarande takt?
2. Kan vi få alla nedervetilbor och speciellt ungdomen att tro på en framtid i Nedervetil, att trivas och att de har en förmåga att faktiskt skapa arbetsplatser?
3. Kan vi bevara vår särart, nedervetilspråttji samtidigt som vi lyckas få inflyttade att acceptera vårt språk och våra traditioner och känna sig välkomna?
4. Lyckas vi driva till exempel andelslaget Seljes i framtiden utan att kommunen säljer ut semesterbyn till någon utom-stående?
5. Svårt att få statliga pengar
6. Jakobstadskoncentrationen
7. Folk som ej mår bra, folk som saknar vänner
8. Alla är inte med
9. För få ledare
10. Postservicen försvinner helt?
11. Butikerna, bankerna finns de kvar efter 5 år?

Möjligheter och resurser i Nedervetil har listats på motsvarande sätt:

1. Vi är vana att klara oss själva, vi är relativt företagsamma.
2. Vi har fin samhörighet, Nedervetilboar är vi allihopa och det vill vi gärna vara med ett eget språk och egna vitsar och roliga historier = vår imago. Dessutom har vi svenskan som borde kunna utnyttjas i gränsområdet till det finska Finland.
3. Vi vet att vi klarar av större projekt där olika föreningar och sammanslutningar medverkar, jakt- och fiskestugan, skidstugan, påskbrasan, sångspelet Alexander Slotte.
4. Vi kan samarbeta i andelslagsform, typ andelslaget Seljes.
5. Arbetslösheten bör bli 0 eller helst -2.
6. Nedervetils historia kunde ge möjlighet till någonting i stil med sångspelet Alexander Slotte.
7. De goda kommunikationerna borde utnyttjas, riksväg 13, flygfältet, hamnen, tågstationen.
8. Stor kundkrets i Karleby.
9. Fin maskinpark med en massa 4-hjulsdrivna traktorer.

I Monäs konstaterar man kort och precist, ”att vid den senaste nedgången inom pälsdjursnäringen i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet märkte vi hur sårbar byn var, eftersom vi var så väldigt beroende av pälsdjursnäringen. Det gav näring åt tanken att utveckla de övriga resurserna som byn har.”

”Monäs är en kustby. Utanför Monäs finns Stubbens fyr och sedan svallar havet fritt ända till Sverige. Vi har alldeles unika sand- och klippstränder. Ett alldeles speciellt strandområde är Storsand. Området är

ett naturskyddsområde, vilket garanterar att det inte förstörs. Vi har mossar, kärr och skogar i anslutning till Storsand. Vi har en farled som är 4,5 meter djup in till byn och en alldeles utmärkt skyddshamn. Hela skärgården är mycket fin. Vi har folk som har tillstånd att transportera människor till sjöss.”

”I byn (Monås) finns en stor kunskap om pälsdjursnäringen. Vi har fött upp minkar och rävar ända sedan 1930-talet. I byn finns också en stor kunskap om fiske förr och nu, om jakt och om viltvård. Vi känner för naturen och havet.”

I utvecklingsplanen för Kristinestads centrum har man lyft fram stadskärnan, ”som är välbevarad och klassificerad som kulturhistoriskt värdefull. Stadskärnan är en stor resurs med hänsyn till boende och turism. Staden Kristinestads stora markinnehav, läget vid havet samt befintliga och planerad infrastruktur ger stora möjligheter.”

I Hopsala by har man skissat på ett utvecklingsprojekt, som skulle dra nytta av att riksväg 8 går rakt genom byn och därför är en resurs. ”Målsättningen är att få turister att stanna köra av riksåttan istället för att bara susa förbi.”

I Övermalax och i Yttermalax byplaner framstår Malax ådal, som en viktig resurs. Ådalen är ett av de 135 områden som finns med på en lista över nationellt unika och värdefulla landskapsområden, som uppgjorts av miljöministeriet.

I utvecklingsplanen för Ahlö fiskehamn har man funnit följande föredelar och resurser för hamnen:

- hamnens goda landförbindelser
- den nyanlagda lossningskajen
- den fördjupade farleden
- fiskehamnens traditioner
- lokaliseringen inne i en fiskarby av hävd
- befintlig infrastruktur
- tillgång till den nödvändigaste kring servicen
- bunkringsmöjligheter i närliggande lanthandel
- stor småbåtshamn
- bilparkering

3. Visioner om byns framtid

I Monå byplan kan man läsa, ”att målsättningen med byaplaneringen är att skapa en bred lokal diskussion kring hur byns framtid skall se ut skall byn utvecklas eller avvecklas?” I visionen av Monå i framtiden prioriteras en utveckling av följande områden: en förbättrad servicenivå i byn, skapa arbetsplatser och -tillfällen, profilera byn utåt och Monå ska vara en aktiv och trivsamt by.

I Sundom där man länge aktivt sysslat med byaplanering har man satt upp ett övergripande mål: ”En övergripande målsättning för alla planer och åtgärder i byn är en hållbar utveckling. Alla åtgärder som vidtas bör främja en ekologisk, ekonomisk och social utveckling in i det 21-århundradet.” Agenda 21 och dess utgångspunkter i miljö- och naturfrågor lyfts fram i flera byplaner.

I byplanen för Brännkärr-Bast vill man satsa på ”att byn skall bli känd som en framåtsträvande och levande by och att trivselt skall vara god för de som bor där. Att de som kommer till byn skall känna att de trivs i en by som är naturnära, och tar vara på miljön.”

I Nybys vision om byns framtid skriver man: ”*En utbyggnad av hyreslägenheter så att befolkningsutvecklingen vänds i positiv riktning. Utkomstmöjligheterna inom närings- och småföretagsverksamheten, service och hantverkaryrkena samt turismen utvecklas så att befolkningen har möjlighet att bo, trivas och få sin utkomst i hembygden, i en ren miljö med en ekologisk bärkraftig utveckling. Att vägnätet skulle vara i sådant skick att både näringsidkare och privata människor kan dra nytta av detta. För att bevara folkkulturen och tillgodose den sociala kontakten samt stärka bysammanhållningen är det viktigt att ortens föreningar har utrymmen att erbjuda så att olika aktiviteter som motsvarar byns behov kan ordnas.*”

Nybyplanen uppställer också ett antal målsättningar, till exempel: utveckla produkter med högre förädlingsgrad, grunda nya familje- och småföretag, utveckla turismen samt hantverkartraditioner. Nybygården istandsätts, anställa byavaktmästare, bevara den rena miljön och den orörda naturen så att rena livsmedel kan produceras, möjlighet att utföra distansarbete.

I Pjelas har man uppställt liknande målsättningar som i Nyby:

- Skapa förutsättningar för att byns innevånare skall ha rätt till den servicenivå som dagens samhälle kan erbjuda.
- Utnyttja befintliga naturliga miljöer för nyetableringar och att skapa sysselsättning inom turism.
- Stöda och bistå byns näringar samt bistå vid nyetableringar.
- Stöda den kulturella verksamheten, föreningsliv och organisationer.
- Bistå vid skapande av boende för gamla som unga.
- Främjande av etableringar för sysselsättningskapande åtgärder.
- Verka för att förutsättningar finns för att våra ungdomar skall trivas och finna en meningsfull framtid i byn.
- Värna för att miljö och utveckling/etablering går hand i hand.

Målsättningen är att förverkliga planen under perioden 1997-2002.

Genom att ha allmänna visioner, målsättningar och prioriteringar i byaplanen ger man olika projekt och verksamheter möjlighet att passa in i visionen om byns utveckling. Har man en mycket detaljerad byaplan kan den jämföras med en projektplan eller en mer exakt utvecklingsplan, som ibland kan begränsa den verksamhet som kunde gynna byns utveckling.

I Rejpelts visioner vill man bredda näringsstrukturen för att kunna bibehålla en levande landsbygd. ”*Vi vill färdigställa ett område för blocksågsverksamhet i anslutning till de samfällda markområdena. Näringsstrukturen bör även inrymma möjligheter för förädling inom köttbranschen, exempelvis gårdsslakteri, rökeri eller gårdsbutik. Vi vill även möjliggöra för alla byns duktiga hantverkare att finna ett forum för att utveckla sin verksamhet och marknadsföring av sina alster.*”

I en kortfattad utvecklingsplan för Bråtö by har man en vision om att göra något med sina fornlämningar. Det finns ”*planer och intresse att restaurera dessa för att bevara dem för eftervärlden. Ett av de mest kända är resterna av Cronholmens skeppsvarv på Jouxholmen vid Kronoby åmynning. Byborna är med på och godkänner de planer som finns på att göra Jouxholmen till ett turistmål och räknar med att det ska gynna byn på olika sätt. Planer finns på att göra en vandringsled som skulle förbinda en del av fornlämningarna bland annat Huhta Ottos grotta och gravar och rester från vikingatiden eller äldre.*”

I Sideby har man en omfattande vision om byns positiva framtida utveckling. Bland visionerna under den närmaste femårs perioden finns till exempel matkulturen, där man vill utnyttja den hälsosamma skärgårdsmaten inom turismen och för utbyte med östra Finland. I Sideby har man även lyft fram ett fungerande kulturutbyte mellan den finska och den svenska befolkningen.

”En byaplan, hur omfattande den än kan göras, förblir dock alltid en plan ifall den inte på något sätt kan konkretiseras”, skriver man i Socklots byaplan. I Socklot har man därför en vision om och målsättning att starta ett utvecklingsbolag, som skall sköta koordinering och handha eller bistå med olika uppgifter, kunskap, leta kapital och samarbetsparter och så vidare.

I Kovjoki vore det absolut viktigaste för byn att få fler hyresbostäder. ”Många av ungdomarna tvingas flytta till andra orter eftersom det inte finns bostäder i hembyn.” Bland många visioner i Kovjoki finns en idé om en ridväg. ”Intresse finns från ridklubben och hästägare att få en ridväg från Nykarleby till stationsområdet i Kovjoki. Gamla banvallen är en utmärkt början från staden men den sträcker sig inte ända fram eftersom museijärnvägen byggs på denna. Tillsammans med ridklubben kunde den sista biten färdigställas.” I samband med museijärnvägen har man också visioner om en smedja, eftersom en sådan har hört till stationsområdet förr i tiden. I Kovjoki skriver man om omgivningen: ”En allmän satsning på omgivningen och naturen i byn skulle höja trivselen för både bybor och turister. Viktigt vore att snygga upp gamla ribyggnader och de ängslador som fortfarande finns kvar. Ladorna borde inte rivas utan restaureras och eventuellt flyttas närmare diken och oodlade områden för att inte hindra arbetet. Mycket av detta arbete kunde göras som sommararbete för studerande och även som sysselsättningsarbete för arbetslösa. Eftersom många av byns studerande ungdomar har svårt att få arbete under sommarledigheten borde det arbete som föreningarna och även viss hjälpverksamhet för till exempel pensionärer organiseras och utföras under sommaren.”

I Bäckbys vision om framtiden kan man läsa om ”arbete åt alla. Utvecklande av byn till ett starkt centrum, där byborna får sin utkomst från jordbruk, småindustri, entreprenadverksamhet och turism. Byn kommer att vara livskraftig och man kommer att ha möjlighet att producera ren mat. Den uppväxande generationen hittar sin arbetsplats i byn. Via turismen kommer byn att bli känd i Finland och även ute i Europa. Barn- och äldreomsorg sköts lokalt, av personal från vår egen by. Datakommunikationerna är välutvecklade och via det kan en del arbetsuppgifter skötas hemifrån, utan störande förflyttning mellan hemmet och arbetsplatsen. Det i sin tur minskar belastningen på vår miljö samt sparar på energiresurserna.”

I Kristinestads centrum vill man satsa på ”att intresset för kulturmiljön förkovras med hjälp av ökad information, skolning och rådgivning. Trästadens fysiska miljö förbättras genom offentliga och privata satsningar. Intresset för småskalig inkvarteringsverksamhet och annat förnuftigt ibruktagande av gamla byggnader aktiveras. Förutsättningarna för handel och invånarnas och turisternas service och trivsel förbättras. Industrins och företagets verksamhetsförutsättningar tryggas.”

I Överpurmo byaplan har man gjort en grundlig genomgång av hur byborna vill utveckla sin by och vad man vill satsa på. I byaplanen pekar man även på utvecklingsprojekt som man vill satsa på. Utvecklingsprojekten har delats in i sådana åtgärder som berör hela byn, delar av byn och enskilda gårdar och företag. Ett projekt som rör hela området är Losten-Center, där man vill erbjuda upplevelser, avkoppling, kulturell information, servering och så vidare. Projekt som rör delar av byn är samarbetsringar för att hålla kostnader för maskiner nere. På gårds- och företagsnivå vill man gynna hantverkare och bredda inkomstbasen på olika sätt för gårdarna.

4. Hur gjordes byaplanen?

I många byaplaner finns en beskrivning av hur man gjort när man sammanställt planen. Många har också kommit ihåg att skriva ett datum för när byaplanen har färdigställts. Det är alltid bra att kort berätta om hur man gått till väga och när man har gjort planen, så att byaplaneringen på rätt sätt kan placeras in i vår historia.

I Hopsala by skriver man, att ”vi har nu strålat samman i styrelsen för Hopsala by för att stöta och blöta vårt utvecklingsprojekt och att sammanfatta en byaplan.”

I Kortjärvi skriver man om hur byamötena gått till: ”Kortjärviborna sammankallades till byamöte 2.4. och 11.4. (1997) för uppläggning av byaplan. Sammantaget 25 personer deltog i mötena och många förslag framlades. Förslaget till byaplan har funnits till påseende på byagårdens anslagstavla. Extra föreningsmöte

23.4. godkände byaplanen och utsåg en arbetsgrupp som vidareutvecklar idéerna. Arbetsgruppen rapporterar till årsmötet.”

I Övermalax skriver man i byaplanen att ”byrådet tog initiativ till att en byaplan för Övermalax skulle göras upp. Det bjöd in representanter för Folkhälsan, Lantmannagillet, Malax museiförening, Malax pensionärsförening, ÖSP:s lokalavdelning samt Övermalax ungdomsförening till en arbetsgrupp, som under våren och försommaren höll tre möten”. I byaplanen står det sedan att ”när byaplanen godkänts av LEADER-kontoret kan den som vill starta projekt som står i samklang med målsättningarna i planen söka bidrag för byutveckling från det österbottniska LEADER-programmet.”

”Övermalax byråds årsmöte kan vid behov utvecklas till sammankomster där vi diskuterar byns utveckling och följer upp byaplanen.”

Överpurmo byaplan avslutas med att ”byaplanen skall fungera som en rullande långsiktig byaplan, som årligen ses över och kan revideras och anpassas till utvecklingen när det finns anledning till det.”

I Småbönders byaplan framhålls samma princip som i Överpurmo. ”Byaplanen för Småbönders by är uppbyggd som en långsiktig rullande byaplan. Det betyder att byrådet årligen ska se över byaplanen, och göra kompletteringar eller ändringar som utvecklingen medfört.” ”Byaplanen är tänkt att i första hand användas vid den övergripande planeringen inom byn samt som utgångsläge för olika utvecklingsprojekt”.

5. Avslutning

Det är en oerhört stark viljeyttring som 27 byar i Österbotten har gjort, när man inom byn har analyserat sin bys situation och visionerat om framtiden. Byaplanerarna har gjort ett krävande och viktigt arbete i sina lokalsamhällen. Tid och kraft har satsats på den arbetsprocess som har lett fram till en skriftlig byaplan. Vägen till målet – den skriftliga byaplanen – har säkert varit både givande och intressant. De som deltagit i arbetet med byaplanen har funderat över byns situation idag och spanat mot framtiden för att se hur den gemensamma utvecklingen för byn kunde se ut.

De flesta byar har på ett omsorgsfullt sätt analyserat sin bys nutid och fått fram en bra lägesanalys. Att analysera sitt eget samhälle är i sig ingen lätt uppgift, men planerna visar att byaplanerarna har haft förmåga att ställa sig ”vid sidan om” och granska sig själva och sin by. Analysen har säkert i vissa fall underlättats av att Svensk byaservice har bistått med analytiska redskap till en del byar i starten.

De gemensamma visioner om byns framtid framställs på varierande sätt i byaplanerna. En del byar har väl genomtänkta allmänna visioner inom vilka områden man vill göra gemensamma insatser i framtiden. Andra byaplaner ger däremot en mera knapp vision om framtiden och vad man vill satsa på. Det är tyvärr troligt att många visioner om framtiden har diskuterats, men inte skrivits in i byaplanen.

Det tycks finns två tydliga sätt att se på framtiden i byaplanerna. Den ena typen av framtidsvision är att man i byn vill bevara och försöka hålla det man har på den nivå det är idag. Byn uttrycker då ofta en stark hotbild om försämrade servicenivå. Den andra positiva typen av vision, som är vanlig, är att det mesta i byn kommer att utvecklas och öka. Det skall bli mer människor, mer bostäder, bättre trafikförbindelser och så vidare. Kännetecknande för flera byaplaner är också att man har konkreta projektplaner och handlingsplaner hur man skall nå målsättningar som man ställt upp inför framtiden. Vissa byar har således en klar beskrivning av vad man vill satsa på.

När man läser byaplanerna ser man att några byar redan under en längre tid har haft planer och uppställda målsättningar. I andra byar är det kanske första gången man gjort en planeringsprocess av den här typen, som resulterat i en skriftlig plan. Planeringsprocessen som utgick från invånarna själva i byn kommer säkert att fortsätta i många byar i framtiden. Några byar har också skrivit i sina byaplaner att man årligen kommer att diskutera och revidera de planer och visioner man har.

Det finns två viktiga saker man kan betona i byaplanering. Det ena är vägen eller arbetsprocessen, där intresserade människor i byn träffas och diskuterar och analyserar byns gemensamma framtid. Det har

stor betydelse att bybor själva deltar och gemensamt stöder de visioner och mål som man skall ha i lokalsamhället.

Den andra saken är samarbetet utåt, som man kan och bör ha vid genomförandet av sina målsättningar. Det finns alltid resurser utanför byn som kan tillföras för att man skall nå de målsättningar man ställer upp. Konkret kan det vara frågan om att det i byn kan startas ett projekt som till exempel får stöd från kommunen och LEADER II-programmet. I byaplanen kan det därför löna sig att ha till exempel tre eller ett antal prioriterings-områden, som man vill satsa på. Det behöver inte vara färdiga projekt och handlingsplaner. Det räcker med att man i allmänna ordalag ringar in de sektorer man vill satsa på i byn. Prioriteringarna kan ge förhandlingsfördelar om man skall samarbeta med någon part.

Styrkan i byns egen planeringsprocess är att invånarna i lokalsamhället själva aktivt ”tar saken i egna händer”. Byn får själv bestämma vilka mål man ställer upp. Byn bestämmer själv hur man skall försöka genomföra sina planer. Byn bestämmer själv vilka man vill samarbeta med. Idén eller viljan att göra någonting gemensamt för byns framtid kommer från gräsrotterna från byborna själva.

Förteckning över till LEADER II-programmet

inlämnade byaplaner i juli 1997

- Byaplan för Bergö
- Brännkärr-Bast byaråds byaplan
- Utvecklingsplan för Bäckby
- Hopsala byaplan
- Karvat byförenings byaplan
- Kortjärvi byaplan
- Kovjoki byaplan
- Utvecklingsplan för Kristinestads centrum
- Långöplanen, bilagor Landsbygdsturism i Öja skärgård
- och Ahlö fiskehamn
- Monå byaplan
- Byaplan för Monäs
- Nedervetil sockens byaplan
- Nyby byaplan
- Pjelax byaplan
- Byaplan för Rejpelt
- Byaplan för Sideby
- Byaplan för Småbönders
- Utvecklingsplan för Socklot
- Målplan för Sundom
- Byaplan för Södra Vallgrund

- Byplan för Vallvik
- Byplan för Yttermalax
- Yttermark 2001
- Byplan för Ömossa
- Övermalax byaplan
- Byplan för Överpurmos byar
- Övre-Korplax byaråd